

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Ганусин Олена Богданівна

УДК 94-057.4:304.3](477.83/.86)«185/191»

**Повсякденне життя
української інтелігенції Галичини
в другій половині XIX – на початку XX століття**

Спеціальність 07.00.01 – Історія України

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Львів – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі новітньої історії України імені Михайла Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент
Мудрий Мар'ян Михайлович,
Львівський національний університет імені
Івана Франка, доцент кафедри новітньої історії
України імені Михайла Грушевського.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Райківський Ігор Ярославович,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, завідувач кафедри
історії України.

кандидат історичних наук, доцент
Мисак Наталія Федорівна,
Львівський національний аграрний
університет, доцент кафедри філософії;
Інститут українознавства імені Івана
Крип'якевича НАН України, старший
науковий співробітник відділу нової історії
України.

Захист відбудеться 6 листопада 2018 р. о 13.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 35.051.12 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 337.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано 5 жовтня 2018 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради,
професор

Шуст Р. М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У переломні періоди розвитку новочасних суспільств інтелігенція виконувала ключову роль у творенні й поширенні нових ідей, національно-культурних і гуманістичних цінностей. Сферою, що найчастіше привертала увагу дослідників, була участь інтелігенції в національно-політичних процесах. Натомість малодослідженою залишалася «інша» історія інтелігенції: не в контексті політичних, національних чи культурних подій, а повсякденного життя. Поки що немає праць, які відтворюють повну картину реального життя і повсякденних проблем українсько-галицьких інтелігентів, аналізують мотиви їхніх учинків, розглядають труднощі повсякденного вибору, що були пов'язані з потребою поєднувати приватне життя з професійними і громадськими («патріотичними») обов'язками.

У цьому дослідженні йдеться про публічне, приватне і корпоративне життя інтелігенції на тлі світоглядно-модернізаційних змін, національних і соціально-політичних викликів другої половини XIX і початку XX ст. Вивчення життєвого укладу, приватно-родинного простору, чинників, які формували світогляд інтелігенції, ідентичностей і моделей поведінки – усе це дає можливість скоригувати надто ідеалізований образ цієї соціальної групи, наче «олюднити» її, показавши інтелігента водночас як ініціатора суспільних змін і як заручника історичних подій. Особливістю роботи є – через залучення тогочасних приватних текстів, преси й художньої літератури – відтворити образ і статус української інтелігенції в суспільстві, конотації навколо її національних і громадських ролей крізь призму повсякденних практик.

Модернізаційні та конституційні й децентралізаторські перетворення в монархії Габсбургів поставили перед інтелігенцією завдання: чітко визначитися з національною ідентичністю, роллю і функціями в суспільстві. А це зумовлювало зміну звиклого ритму життя і конфліктувало з наявною національно-політичною ситуацією в краї, життєвим досвідом, оточенням. Нові виклики зумовили поступове оформлення української інтелігенції з невизначеної групи культурних діячів в соціально, творчо, політично активне середовище із заявкою на національне лідерство; відбулася її професійна структуризація, утвердження суспільного статусу, розширення соціальної бази. Утім такий досвід не був універсальним. Кожен інтелігент долав свій шлях до самовизначення – залежно від професійних і приватних обставин, цінностей, особистого вибору. Часто інтелігентам доводилося боротися з сумнівами і зовнішніми тисками: відповідати на очікування громади, рідних, товаришів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідницьких тем на кафедрі новітньої історії України імені Михайла Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка: «Громадсько-політична та професійна діяльність української інтелігенції в XIX–XX століттях» (номер державної реєстрації 0112U004043) і «Суспільно-політичні та національно-етнічні процеси на західноукраїнських землях (остання третина XVIII – XX ст.)» (0115U003557).

Мета роботи – дослідити повсякденне життя української світської та духовної інтелігенції Галичини в другій половині XIX – на початку XX ст., з'ясувати її соціальні характеристики й становище, окреслити можливості самореалізації, реконструювати ціннісні орієнтири, світогляд і мотивацію дій у приватній та публічній сферах, відобразити процеси самоідентифікації на основі джерел різного походження.

Головні завдання роботи полягали в тому, щоб дослідити:

– зміст поняття «українська інтелігенція» в Галичині другої половини XIX і початку XX ст.; характерні риси повсякденного життя інтелігенції;

– формування українського інтелігента від батьківського дому до часу його громадської й професійної реалізації; соціальне походження і професійну зайнятість представників інтелігенції;

– соціальне становище інтелігенції крізь призму національно-політичних процесів; проекцію суспільних очікувань і вимог до інтелігенції, соціальні й культурні причини появи певних образів інтелігенції; формування інтелігенцією стандартів самопрезентації;

– ієрархію світоглядних цінностей інтелігенції та місце в ній ідеї «служіння народу», вплив товариського оточення й родини на світогляд, а також дилеми й перешкоди, які поставали перед інтелігентами в цих просторах повсякдення;

– приватне життя, зокрема формування цінностей родинного життя (наявність родини, відповідальність і турбота про добробут сім'ї, ставлення до смерті близьких, потреби перебувати в товариському середовищі й бути визнаним ним); подружні взаємини, стосунки з дітьми, батьками; ставлення до товаришів і колег, національно-політичних і побутових подій;

– матеріальне становище інтелігенції, організацію домашнього господарства, дозвілля та відпочинку.

Об'єктом дослідження є повсякденне життя українських інтелігентів Галичини другої половини XIX і початку XX ст. як соціальний простір, що поєднував приватну і громадську сфери життя людини; основна увага в роботі зосереджена на поширених образах інтелігенції, її життєвих стратегіях, роздумах про власний суспільний статус і товариське середовище; використаний у дисертації матеріал стосується переважно інтелігентів, які були громадсько активними, займали відносно високе соціальне становище, знаходилися в колі суспільних зацікавлень і дискусій, залишили писемні особові матеріали.

Предметом вивчення є соціальне походження, виховання, гімназійні та студентські середовища, суспільний статус і ролі української інтелігенції, професійні, громадські, родинні й товарисько-корпоративні обов'язки галицьких інтелігентів і пов'язані з ними дилеми, поширені стратегії поведінки і рішення, колективний образ інтелігенції, організація побуту та дозвілля.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період автономії Галичини в складі Габсбурзької монархії, тобто від початку конституційних перетворень у 1861 р., які встановили принципово нові межі суспільних відносин, і до початку світової війни в 1914 р., яка наповнила існування інтелігенції знову іншими смислами. У цей час у структурі української інтелігенції в Галичині відбувалися важливі зміни, зокрема зросла частка світської інтелігенції, розширилися

суспільні ролі, поглибилася професійна диференціація. В історії українського населення Галичини – це період значних соціально-культурних зрушень, творення національної ідеї, активних ідейно-партійних і міжнаціональних дискусій, перших конституційно-парламентських практик.

Термінологія і засади цитування. Під поняттям «Галичина» в роботі розуміється східна частина австрійської провінції «Королівство Галичини і Володимирії (Лодомерії) з Великим князівством Краківським, князівствами Освенцімським і Заторським», де кількісно переважало українське населення. Поряд із традиційним для XIX ст. етнонімом «русини» (відповідно «руський») у роботі вживається сучасна назва – «українці» («український»). Терміном «національний рух» окреслено історичний процес зростання національної самосвідомості серед членів етнічної спільноти, які об'єднувалися задля втілення спільної ідеї, ставили вимоги щодо реалізації політичних, культурних і економічних прав спільноти, формували образи її майбутнього. Представники інтелігенції у своїх текстах часто використовували поняття «народ». Відповідно до поширеного серед інтелігентів дихотомічного уявлення «іноетнічне місто – українське село», українськість вони розуміли через зв'язок із селом. У цитатах з преси й архівних (рукописних) матеріалів досліджуваного часу збережено стилістику і правопис оригіналів (за винятком перекладених на українську польськомовних джерел).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*:

– повсякденне життя інтелігенції досліджено не тільки з погляду матеріально-побутових умов життя людини, а як складну систему життєвих обставин, приватних і професійних відносин, в яких перебували інтелігенти: осмислювали власні життєві проблеми, переживали почуття, формували ставлення до родинного й товариського оточення, держави, суспільства, панівної системи цінностей;

– виокремлено знакові постаті й зразки для наслідування в середовищі української інтелігенції;

– визначено й розкрито світоглядні уявлення інтелігентів про себе, сутність ідеї «служіння народу», бажані моделі поведінки;

– проаналізовано дилеми й труднощі, пов'язані з реалізацією накладених на інтелігентів іззовні ролей, поєднанням професійних амбіцій, сімейних інтересів, громадських обов'язків, національно-патріотичних устремлінь;

– висвітлено практики приватно-інтимного й товариського життя інтелігенції; способи творення й мережу товариських стосунків; визначено значення дому й сім'ї як закритого простору, де інтелігенти відпочивали, знаходили підтримку й допомогу, виявляли справжні почуття.

Уточнено:

– методологію дослідження повсякдення, що ґрунтується на міждисциплінарному й антропологічному підході;

– біографічні відомості про інтелігентів досліджуваного часу;

– відомості про соціальне становище, здобуття освіти, гімназійні та студентські середовища, професійну зайнятість, матеріальне становище, організацію побуту й дозвілля.

Набули подальшого розвитку твердження про те, що:

– модернізаційні процеси в Австро-Угорській імперії вплинули на еволюцію української інтелігенції, стали вагомим чинником формування нового типу активного інтелігента;

– інтелігенція відіграла значну (навіть неспівмірну з чисельністю) роль у національно-політичному, культурно-освітньому, економічному розвитку і творенню нової політичної культури галицьких українців.

Практичне значення дослідження полягає в подальшому використанні матеріалів і висновків дисертації при підготовці монографії про повсякденне життя української інтелігенції в другій половині XIX – на початку XX ст. Робота може бути використана для розробки лекційних курсів для студентів закладів вищої освіти, навчально-методичних посібників з історії повсякдення чи історії України XIX ст. Отримані результати й методологічні підходи можна використати для вивчення повсякдення інтелігенції різних національностей, зокрема для порівняння їх стратегій поведінки і стилю життя. Тема повсякденного життя інтелігенції є частиною ширших дослідницьких питань (як-от інтелігенція й держава, інтелігенція й народ, інтелігенція й суспільство), які можна розробляти на підставі отриманих результатів.

Апробація результатів дослідження. Результати роботи представлено на міжнародних і всеукраїнських конференціях і семінарах, а саме: «Адвокатура України: історія та сучасність» (Київ, 2013 р.); «Гендер та культурологія: гендерні дослідження феноменів культури» (Острог, 2013 р.); Історико-бібліографічний семінар при Науковій бібліотеці ЛНУ ім. І. Франка (Львів, 2013 р.); «Od miłości do niepawności – od zachwytu do pogardy. Emocje w życiu mieszkańców miast do końca XIX w.» (Торунь, 2013 р.); «Українська еліта як чинник цивілізаційного поступу українства» (Київ, 2013 р.); II Polsko-Ukraińskie Warsztaty Historyczne Magistrantów i Doktorantów (Жешув, 2014 р.); «Kobieta w Galicji 1772–1918. Przestrzeń prywatna – przestrzeń publiczna» (Чудець, 2014 р.); Звітна наукова конференція Львівського національного університету імені Івана Франка за 2014 рік (Львів, 2015 р.); «Incolae, hospites, peregrini... – Ludzie bez praw obywatelskich w mieście śrzedniowiecznym i nowożytnym» (Торунь, 2015 р.); «World War I in Central and Eastern Europe» (Перемишль, 2015 р.); «Адвокатура України: минуле і сучасність» – на пошану адвоката, президента України в екзилі Степана Витвицького (Львів, 2015 р.); XIV Українсько-польська наукова конференція «Львів: місто – суспільство – культура» (Львів, 2018 р.), а також під час наукового стажування на факультеті «Artes Liberales» Варшавського університету (2015 р.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження викладені в 9 статтях і 4 тезах доповідей на конференціях, з них чотири статті опубліковано в українських фахових виданнях, три – у закордонних, інші дві статті й тези доповідей на конференціях додатково відображають результати дослідження.

Структура та обсяг дисертації. Структура дослідження визначена його метою і завданнями. Робота складається зі вступу, п'яти розділів (поділених на 16 параграфів), висновків, списку використаних джерел і літератури (846 позицій), додатків. Загальний обсяг дисертації 287 сторінок, з них 200 сторінок основного тексту (з посторінковими посиланнями).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, структуру роботи, окреслено мету, завдання, визначено об'єкт і предмет, хронологічні й територіальні межі дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення дисертації, наведено інформацію про кількість публікацій та апробацію результатів дослідження.

У **першому розділі «Історіографія, джерела та методологія дослідження»** окреслено методологічні засади, що їх застосовують українські й зарубіжні науковці у вивченні історії повсякдення, охарактеризовано історіографічну й джерельну бази дослідження, визначено поняття «української інтелігенції».

У *підрозділі 1.1. «Теоретичні та методологічні аспекти історії повсякденності»* визначено методологічний і понятійний апарат роботи, проаналізовано український і зарубіжний досвід вивчення повсякдення. При проведенні дослідження було застосовано системно-структурний підхід і критичний метод до аналізу джерел, а також методи порівняння, біографічний, дискурс-аналізу. Використано й інструментарій таких напрямів історичної науки, як локальна та соціальна історія, етнологія, психологія, культурна антропологія, що дало змогу створити багатомірний образ інтелігенції. Залучено мікроісторичні підходи, які допомогли висвітлити основні структури повсякдення інтелігенції, зробити наголос на індивідуальних досвідах творення повсякденної реальності.

Використання критичного методу зумовила велика кількість особових джерел у роботі, що містять суб'єктивну складову. Метод порівняння застосовано як для співставлення внутрішньогрупових середовищ різного політичного спрямування, так і для зовнішнього порівняння з польською інтелігенцією та українською інтелігенцією Наддніпрянщини. При дослідженні інтелігенції важливим є біографічний метод, який пов'язаний з використанням персональних біографій найактивніших і знакових представників інтелігенції. Метод дискурс-аналізу було спрямовано на з'ясування того, як у визначеному соціумі виникали ідеї та дискусії, як вони поширювалися серед загалу і впроваджувалися в соціальну дійсність, у даному випадку – про роль, місце й функції інтелігенції в суспільстві. Поєднання проблемних (нетипових) і звичних (традиційних) ділянок «конструювання щоденності», індивідуального й загального досвіду дало змогу показати типові картини повсякденного життя інтелігенції.

У роботі в комплекс вивчення повсякденного життя включено такі сфери: *приватне життя* (воно складалося із «закритого» простору родинних практик, як-от вибору подружнього партнера, виховання дітей, родинних зв'язків, сімейних таємниць; товариського спілкування; ціннісних орієнтацій і звичок); *стиль життя* (споживання товарів і послуг, фінансове забезпечення, дозвілля, соціальний статус, рівень освіченості, участь у публічному житті, гігієна і здоров'я, характер і умови праці, товариські контакти, мова спілкування); *власне повсякденність* (життєві обставини, які окреслювали межі існування людини й задавали життєві ритми, формували обов'язки й мережу відносин).

У *підрозділі 1.2. «Поняття української інтелігенції»* проаналізовано проблеми, пов'язані з визначенням понять «інтелігенція» й «українська

інтелігенція». Велику увагу, з урахуванням часових, культурно-історичних і територіальних обставин, приділено визначенню базових критеріїв і засадничих принципів для характеристики української інтелігенції Галичини ХІХ ст.: а) розумова праця, певний рівень освіти, наявність попиту на пропоновані послуги на ринку праці; б) самоідентифікація й зовнішнє визнання (інтелігентом був той, хто себе таким вважав, і кого таким вважало оточення; власні переконання про високі ролі й функції в суспільстві); в) приналежність до певного товариського середовища; г) активна громадська позиція; д) поміркованість і консерватизм; е) турбота про самореалізацію.

В історіографії українська інтелігенція розглядається, найперше, як соціально-професійна група та крізь призму її ідейно-моральних рис – почуття громадського обов'язку, зв'язку з народом і прагнення «служити» його інтересам, прив'язаності до національної ідеї. Українськість інтелігенції сприймається як самозрозумілий факт. Такий «служебницький» критерій значно ускладнює визначення інтелігенції та з'ясування її кількості, хоча й відокремлює від інших верств і соціальних груп. Слід врахувати, що на практиці інтелігенція була не тільки національною, а й професійною, соціальною, політичною групою. Далеко не завжди вчинки і світогляд її представників співдіяли з національними інтересами, не бракувало й таких осіб, котрі відмежовувалися від національно-політичної діяльності.

Підрозділ 1.3. «Історіографія та джерельна база» аналізує джерельну базу і способи її залучення в роботі; окреслено напрями наукового вивчення проблематики за тематичним принципом. В українській історіографії повсякденне життя української інтелігенції залишається маловивченим, але ця проблематика набуває популярності. Таких питань, як облаштування побуту, дозвілля, професійна структура і зайнятість, освітні практики інтелігенції, торкалися у своїх працях О. Аркуша, В. Благий, А. Вараниця, О. Дрогобицька (Баран), Н. Колб, Н. Лицур, Н. Мисак, С. Пахолків. Про галицьку інтелігенцію другої половини ХІХ і початку ХХ ст. крізь призму національно-політичних орієнтацій, громадсько-просвітньої, політичної, культурної, економічної діяльності писали І. Райківський, Б. Ревера, О. Седляр, О. Сухий, І. Чорновол, Б. Янишин. Історія української інтелігенції на Наддніпрянщині розкрита в працях Г. Касьянова, Т. Портнової, С. Шамари, Н. Шип, що є важливими в контексті порівняння. Г. Касьянов і С. Шамара стверджують, що головною ознакою наддніпрянської інтелігенції була її відкрита опозиційність до правлячого режиму. На відміну від «східноукраїнських», галицькі інтелігенти відзначалися більшим консерватизмом, в основі якого була греко-католицька церковна традиція поваги до вищої влади і т. зв. австрорусинство (сукупність настроїв, які відображали позитивне ставлення до монархії Габсбургів) як наслідок реформ «освіченого абсолютизму». З праць закордонних дослідників (Т. Пудлоцького, Я. Гофф, Й. Камінської-Квак, А. Шварца, Р. Чепуліс-Растеніс, І. Гомоли, М. Яновського, М. Міцінської, Я. Єдліцького, В. Моліка, А. Лісак, М. і Я. Лозінських, Л. Садовського, Т. Шароти) запозичено низку методологічних підходів до вивчення повсякдення; ці праці використано для порівняння стратегій поведінки і стилю життя української й польської інтелігенції. Польська інтелігенція відрізнялася від

української соціальним походженням, культурно-інтелектуальними традиціями, свідомістю, утім спільною була множинна лояльність: до влади, задля кар'єри й високого соціального становища, і до «народу», інтересам якого інтелігенція, за її ж уявленнями, мала б «служити».

У дисертації проаналізовано різні групи джерел: офіційні акти, особові матеріали, пресу, художню літературу – що дало змогу показати досвід інтелігентів з різних перспектив – публічної й приватної, індивідуальної й колективної. Кожна джерельна група характеризується можливостями й обмеженнями. Основну увагу зосереджено на аналізі особистих матеріалів (листування і спогадів). Особливо широко використано в роботі листи, в яких відображено досвіди приватного (часто інтимного: родинні й товариські стосунки, конфлікти) життя, світоглядно-мотиваційну й ціннісно-емоційну сферу життя інтелігенції. Життя інтелігенції, передусім у контексті національно-політичних орієнтацій і дискусій, емансипаційних процесів і професійної реалізації, відображено в пресі досліджуваного часу. Публіцисти, обговорюючи діяльність інтелігенції, вказували на проблеми й недоліки всієї групи, водночас відзначали досягнення окремих її представників.

Другий розділ «Формування української інтелігенції» розкриває формування інтелігента від батьківського дому до часу закінчення навчання, його соціальне походження, особливості родинного виховання й життєвого укладу в період навчання, зміну світогляду під впливом освіти. У підрозділі 2.1. «Соціальне походження та родинне виховання» відображено поширені моделі виховання в родинах, з яких вийшла інтелігенція та які залежали від соціального статусу родини, матеріального становища, статі. У плані соціального походження можна визначити три середовища, з яких формувалася українська інтелігенція: селянські родини; сім'ї самої інтелігенції (священиків, учителів, службовців, адвокатів, лікарів), діти яких ставали інтелігентами в другому поколінні; дрібна шляхта. Соціальне походження української інтелігенції було тісно пов'язане з територіальним походженням. Найбільше в середовищі української інтелігенції було вихідців із селянських і священицьких родин.

Відповідно до нових виховних ідеалів освіта набула в другій половині XIX ст. пріоритетного значення. Вона давала можливість вийти поза межі свого соціального середовища, означала підйом соціальною чи кар'єрною драбиною. Якщо для дітей священиків та інтелігенції потреба в здобутті освіти була samozрозумілою, то ставлення селян до освіти дітей не було таким однозначним. Більшість з них були зорієнтовані на підтримку в господарстві робочих рук. Вихідці з таких родин торували шлях до гімназій і університетів завдяки талантам, наполегливості, щасливому збігу обставин, покровительству. Водночас зростало й серед селянства розуміння залежності між освітою та рівнем життя. Рух за підвищення освітнього рівня населення і на підтримку талановитої молоді був необхідною частиною діяльності інтелігенції, яка намагалася розширити соціальну базу, включити в національний рух нові сили, забезпечити наступність у формуванні інтелігенції, прискорити процеси емансипації галицького суспільства. Дітьми селян були адвокати І. Макух, Д. Богачевський, суддя М. Фірманюк, педагог С. Смаль-Стоцький, письменники В. Стефаник, Марко

Черемшина. Траплялося, що інтелігенти хотіли наче «забути» соціальне походження (найчастіше, шляхетське або селянське), яке дисонувало з новим стилем життя чи ідейними переконаннями. Виховання дітей у сім'ях інтелігенції відбувалося з урахуванням як родинних традицій, так і громадських очікувань. Культивування національних традицій у сім'ях мало й соціальні мотиви – творення родин української інтелігенції з певним стилем життя і розумінням суспільної значимості життя «задля народу» (за взірцем польських шляхетських родів).

Про організацію повсякденного життя в період навчання йдеться в *підрозділі 2.2. «Гімназійні та студентські середовища»*. Більшість представників інтелігенції отримали класичну освіту: закінчили гімназії, а згодом університет. Під час навчання в місті учні жили на «стаціях», у бурсах або в родичів. Щоб закінчити навчання, вони повинні були впоратися з фінансовими труднощами (зокрема займалися репетиторством), збудувати товариське середовище, подолати деякі соціальні упередження. У навчальних закладах молоді люди робили перші кроки в громадсько-національній діяльності, були членами товариств і гуртків (найчастіше громад), нерідко захоплюючись при тому радикально-соціалістичними поглядами. Часто радикалами ставали сини священиків: М. Наумович, В. Охримович, М. Ганкевич, К. Трильовський, Т. Окуневський. Галицькі гімназії були багатонаціональними. У більшості випадків інтелігенти, згадуючи шкільні роки, наголошували, що надто гострих національних суперечок між учнями не було. Здебільшого учнів поєднували товариські або й дружні стосунки, а конфлікти якщо й траплялися, то на побутовому рівні і швидко вичерпувалися.

У *підрозділі 2.3. «Знакові особистості та зразки для наслідування»* охарактеризовано знакові постаті в середовищі української інтелігенції, чиї спосіб життя й діяльності ставали зразками для наслідування, а смерть романтизували. Процес націєтворення вимагав формування колективної пам'яті через «винайдення» живих і мертвих національних лідерів і героїв. Образ інтелігента вписували в історичні, соціальні, політичні контексти: герой (інтелігент) – захисник прав і свобод «покривджених» (русинів). Прагнення до ідеалізації окремих інтелігентів добре видно в посмертних біографіях, згадках і некрологах. Щоправда, посмертні образи не завжди співпадали з прижиттєвими. Ідеальними особистостями вважали діячів, життя яких можна було представити як взірць жертвності задля інтересів народу; це вони були змушені долати матеріальні нестатки, не знайшли розуміння серед сучасників або зазнали переслідувань з боку влади. Таким критеріям найкраще відповідали В. Барвінський, І. Наумович, Є. Олесницький, Ю. Романчук, І. Франко, М. Шашкевич та ін.

Про фахово-соціальний статус, професійну реалізацію й «другу професію», додаткові джерела заробітку інтелігентів ідеться в **третьому розділі «Професійна діяльність»**. У *підрозділі 3.1. «Фахово-соціальний статус»* охарактеризовано соціальний статус представників інтелігенції, який визначали професія і матеріальний достаток. До основних фахових груп інтелігенції належали: педагогічні працівники, юристи, діячі культури, священнослужителі. Найвище оцінювали інтелігентів «стабільних» професій: священиків і чиновників на

державній службі з постійною платнею і перспективою пенсійного забезпечення. Велику довіру в громадській думці мали адвокати, які безпосередньо контактували з народом. Наявність спеціальної освіти і статус «вільної професії» фактично зобов'язували адвокатів займатися політикою, брати участь у різноманітних акціях і протестах, від них очікували «цивільної відваги та почуття національного обов'язку». Очікували й меценатських ініціатив, адже побутувала думка про значні фінансові статки правників. Найнижчими за фахово-професійним і соціальним статусом вважали акторів, що виходило з традиційно зневажливого ставлення до людей, які розважали публіку за гроші. Поширеними були уявлення про алкоголізм акторів і неморальний спосіб життя акторок, одруження з якими вважали ганьбою для родини нареченого.

У підрозділі 3.2. «Професійна реалізація» відображено труднощі професійної реалізації української інтелігенції. При виборі професії молоді люди керувалися власними пізнавальними інтересами й амбіціями, батьківською волею і настановами, фінансовими можливостями сім'ї, привілеями і перспективами, які могла принести майбутня професія, суспільними стереотипами. Працю інтелігентів характеризували великі обсяги письмової роботи, часто в закритих, важких для праці приміщеннях. Спочатку інтелігенти змушені були відпрацьовувати багаторічні безоплатні практики, далі – довгі роки проводити в найнижчих службових рангах, у пошуку клієнтів, замовлень, чеканні на виплату гонорарів, публікацію творів. Збільшення кількості людей розумової праці спричинило значну конкуренцію на ринку праці. Особливо відчутною вона була у великих містах. Тому українські інтелігенти реалізовували свої професійні запити переважно в провінційних містечках.

Через конкуренцію з боку поляків українцям було надто складно здобути деякі професії. Так, викладацькі прагнення представники української інтелігенції могли реалізувати в середніх школах (гімназіях), надолужуючи таким чином брак професорської еліти в її професійній структурі. Лікарську практику українці здобували у воєнній медицині. Найбільше представників інтелігенції знаходили себе в педагогічній праці й душпастирстві. Педагоги були найбільш порізненою у фінансовому й правовому плані соціально-професійною групою. Найчисельнішою категорією були вчителі народних шкіл. Зростала серед української інтелігенції кількість жінок. Життя інтелігенток, на відміну від селянок, визначали не тільки домашні обов'язки. Жінки пробували опановувати нові для себе фахові заняття і могли розраховувати на підтримку чоловіків, якщо це не шкодило репутації сім'ї й схвалювала громадська думка. До нових занять жінок змушували й потреби в заробітку для сім'ї у випадку втрати годувальника. Найчастіше жінки ставали вчительками й літераторками.

У підрозділі 3.3. «Друга професія та додатковий заробіток» проаналізовано мотиви поєднання інтелігентами декількох професій і видів діяльності. Інтелігенти обирали додаткову професію з різних причин – найчастіше, щоб покращити матеріальне становище; а також, щоб втілити таланти й амбіції, знайти «справжнє призначення». У другу професію інтелігенти перетворювали творчість, переважно літературну. Наприклад, письменниками були адвокати А. Чайковський, Лесь Мартович, І. Семанюк, педагоги О. Маковей,

О. Дучимінська, Уляна Кравченко, А. Крушельницький. Письменницький потенціал інтелігенти часто втілювали в журналістиці. Зважаючи на те, що в другій половині ХІХ ст. преса в Галичині переживала стрімке становлення, багато хто пробував себе в ролі дописувача чи навіть редактора. Другою професією ставала для інтелігентів також громадсько-культурна і політична діяльність. Наприклад, В. Барвінський залишив адвокатську практику на користь редакторства, а К. Левицький – політики.

Четвертий розділ «Ієрархія світоглядних цінностей: український інтелігент між ідеєю «служіння народу» і приватною сферою» розкриває світоглядні цінності інтелігенції та місце серед них ідеї «служіння народу», характеризує уявлення інтелігентів про суспільні обов'язки в умовах модерного націєтворення та українсько-польського суперництва. У підрозділі 4.1. «Галицьке суспільство та інтелігент» реконструйовано образи української інтелігенції в галицькому суспільстві, висвітлено проблеми кристалізації національної самоідентифікації інтелігенції. В інертному галицькому соціумі інтелігенція нерідко сама формувала запити на себе, а через відсутність цільової аудиторії творила сама про себе суспільну думку й організовувала напрям дискусій. Це давало змогу залишатися в гущі подій і таким чином підтверджувати свою суспільну значущість. Інтелігенти поширювали бажаний образ діяльної, творчої, патріотичної й політично активної групи, а водночас виступали з критикою інтелігенції як цілості, особливо політичних опонентів (русофіли критикували народовців, консерватори радикалів, і навпаки). Українській інтелігенції був притаманний т. зв. комплекс провінційності, коли головним була не якість, а кількість створених товариств (часто без належного керівництва, фінансування, що призводило до швидкого їх закриття); гостро емоційні реакції на роботу товариств інших політичних таборів; підкреслено виражене почуття ізоляції, браку зв'язку, обміну ідеями та цивілізаційними здобутками з метрополією. Це призводило до того, що в баченні суспільства інтелігенція виглядала безініціативною і розколотою, залежною від допомоги з Наддніпрянщини.

Найважливішими вимогами, які ставила громадськість перед українською інтелігенцією були: а) національна визначеність (крізь призму щоденних дій: розмовляти українською не тільки в публічному спілкуванні, а й удома, на роботі, у товаристві; дотримуватися народних звичаїв; передплачувати українські часописи); б) участь у громадському житті (членство в українських просвітніх, політичних, економічних установах і організаціях, відвідування національно-культурних заходів і урочистей, меценатство); в) виконання представницьких функцій. Депутатський мандат трактували як народну власність, яку належало використати з найбільшою користю. Інтелігенції постійно нагадували, що вона «руським годована хлібом», а тому здобуту освіту повинна використати не тільки «задля [власного] хліба», а на користь «загальнонародної справи».

Предметом публічного обговорення стало теж питання про залучення до громадської діяльності жіноцтва, яке залишалося в тіні чоловічої активності. У цьому плані суттєвою проблемою було подолання стереотипів, які зводили соціальну роль жінки до ведення домашнього господарства. У суспільній думці Галичини був поширений термін «інтелігентне жіноцтво», до якого включали

дружин і доньок священників і світських інтелігентів, учительок і невелику кількість дрібних чиновниць. Нерідко зарахування жінок без освіти й фаху до кола інтелігенції відбувалося автоматично через статус їхніх батьків або чоловіків. Серед самої інтелігенції був розподіл діяльності за гендерною ознакою: чоловічий світ – політика, публічна й організаційна робота, жіночий – культурно-мистецька і просвітницька. Праця інтелігенток була направлена переважно на жінок. Назагал жінки долали важкий шлях власного утвердження в середовищі інтелігенції (долали гендерні стереотипи, здобували право на освіту тощо). Чоловіки мали значно більше можливостей для самореалізації: вони могли вільно поїхати в місто на збори чи в бібліотеку, залишити сім'ю на тривалий час задля навчання чи роботи, тоді як жінок обмежували обов'язки господині й матері.

У підрозділі 4.2. «Ідея „служіння народу”» схарактеризовано сутність цієї ідеї та її значення в житті галицької інтелігенції. Ідея «служіння народу» виникла як своєрідна узагальнена програма дій інтелігенції, була «ідеальним» кодом її поведінки, вершиною в ієрархії світоглядних цінностей. Інтелігенція бачила й відчувала себе провідною верствою, захисником «покривджених». Громадсько-організаційна і просвітня діяльність давала інтелігенції відчуття виконаного обов'язку. Для неї було важливо згуртувати навколо себе людей і «витворити осередок національної сили», підняти інтелектуальний рівень і сформувати естетичні смаки громадськості, щоб таким чином розширити простір споживачів і створити попит на власну культурно-мистецько-освітню продукцію. Водночас підпорядкування життя ідеї «служіння народу» в галицьких реаліях було ускладнено низкою об'єктивних і суб'єктивних обставин: множинністю ідентичностей, консерватизмом, малоосвіченістю, пасивністю, браком модерної політичної культури, складними стосунками з поляками, які обіймали більшість керівних посад у краю, загрозою професійних утисків (громадсько активних учителів лякали переведенням на роботу в інші місцевості, що могло обернутися для них значними фінансовими збитками). У багатьох випадках інтелігенти намагалися уникнути конфронтації з українською й польською громадськістю, з владною верхівкою, шукаючи різноманітні відмовки брати участь у національних заходах, посилаючись на проблеми зі здоров'ям, зайнятість, матеріальні й сімейні обставини, брак компетенції. Інші ж воліли не афішувати активних національних позицій, а займатися «тихою» культурно-просвітньою роботою, ще інші намагалися повністю відмежуватися від політичної чи громадської роботи. Проте більшість інтелігентів прагнула знайти «золоту середину» – працювати задля народу, зберігаючи при цьому видиму лояльність до уряду або йдучи на компроміси. Хто не хотів йти на компроміс з владою, той перетворював національну роботу в другу професію, ставав політиком.

Підрозділ 4.3. «Товариське середовище» розкриває особливості товариських контактів інтелігенції. Товариське середовище української інтелігенції перебувало під впливом міжнаціональних відносин, міжпартійної боротьби, амбіцій та ідейних суперечок. Воно об'єднувалося завдяки таким сферам спільних інтересів, як професійна, національно-політична, культурно-наукова діяльність, дружні чи родинні зв'язки. Малочисельність інтелігенції зумовлювала її стратифікацію насамперед за віковими ознаками. При чому «старші» вимагали від «молодших»

не лише поваги, а й підпорядкування, що призводило до гострого суперництва. Стратифікація відбувалася також за політичною приналежністю, соціальним статусом, рівнем громадського авторитету. Розрив товариських взаємин траплявся через політико-партійні й ідеологічні розходження, критику громадської діяльності чи творчості, професійну конкуренцію, побутові конфлікти, особисту неприязнь. Галицькі інтелігенти включали в товариські середовища й «закордонних» колег: із Наддніпрянщини, а також чехів, словаків, поляків. Присутність у близькому колі поляків українці старалися не показувати. Це можна пояснити свідомим чи несвідомим витісненням ними (під тиском громадської думки) зі свого оточення й галицького простору загалом «ворогів», які виступали за обмеження національних прав українців. Реалії українсько-польських відносин стали межами, в яких розвивалося українське культурно-національне життя. Були й інші міркування, насамперед те, що інтелігенти намагалися підкреслити приналежність до українського патріотичного середовища, тоді як усе польське з цього погляду називали чужим. Ті ж, хто мав тісні стосунки з поляками (як-от І. Вагилевич, Ю. Лаврівський, О. Барвінський) наражалися на осуд громадськості. Разом з тим, від польської інтелігенції українці переймали досвід поширення національного руху, політичні орієнтації (наприклад, українські християнські суспільники перейняли концепцію «органічної праці» в краківських консерваторів), практику створення партій, а також деякі елементи побуту і форми дозвілля.

Найпоширенішим способом підтримання стосунків у колі інтелігенції було листування. Головним осередком товариського життя для інтелігенції виступав Львів. До Львова інтелігенти їздили, як самі писали, за «великоміським рухом» (щоб зустрітися з товаришами, дізнатися новини, придбати пресу, книги, попрацювати в бібліотеках); на значні культурні події (як-от концерти «Бояна», театральні вистави, бали, вечорниці); на події національно-історичного значення (наприклад, на перепоховання чи похорони громадських діячів). Як видно з листування, українські інтелігенти зустрічалися або шукали зустрічей у товариствах (НТШ, «Руській бесіді», Народному домі), редакціях часописів, «Народній гостинниці», кав'ярнях. Приходити у справах до дому без запрошення або без попередження вважали поганим тоном. Домівки інтелігентів були центрами товариського життя. Практика запрошень інтелігентів один до одного в гості мала не тільки практичну функцію – задовольнити потребу товариського спілкування, а й національно-символічну – показати згуртованість інтелігенції, бути прикладом справжнього «родинного щироруського життя».

Підрозділ 4.4. «Приватність і сімейні практики» характеризує сімейно-приватний простір повсякдення інтелігенції, місце дому й сім'ї в ієрархії цінностей. Інтелігенти одружувалися в доволі зрілому віці, багато залишалися неодруженими. Це було пов'язано з практикою одружуватися, уже маючи постійну посаду, яка давала змогу утримувати сім'ю. Інтелігенція була переважно закритою соціально групою, представники якої були зорієнтовані на «рівні» (за соціальним походженням і статусом) шлюби. Інтелігенти шукали дружину-партнерку (ерудовану співрозмовницю, порадилицю, помічницю). Сім'я для інтелігентів була своєрідним мікросвітом, де відпочивалося від громадських

обов'язків, суспільного тиску, конфліктів з колегами. Дружини, опікуючись дітьми і домом, ще й допомагали чоловікам у громадській чи професійній роботі, а діти часто продовжували справу батька. Але й тут виникали складні ситуації: хвороба або смерть дружини чи дітей, подружня зрада, брак коштів, сварки, конфлікт характерів. Без дружини дім ставав невідпорядкованим, а на чоловіка переходив обов'язок (крім професійної роботи) догляду за дітьми і господарством.

Не без труднощів укладалися стосунки інтелігентів з батьками. Наприклад, дуже драматичними були стосунки О. Бачинського, ректора духовної семінарії, з сином Юліаном – радикалом і соціалістом. «Старше» покоління не завжди встигало за новими професійними вимогами, інколи не розуміло новочасні політичні ідеології й залишалося прив'язаним до ідей та образів, сформованих у молодості. Політичні й кар'єрні прагнення молодих людей, бажання досягти ними високої соціальної позиції часто конфліктували з консерватизмом батьків. Національна діяльність, політичні переконання інтелігента та ставлення до нього торкалися дружини й дітей, які так само переживали всі його невдачі, а також розлуку з чоловіком/батьком, який часто перебував у поїздках.

П'ятий розділ «Побут і дозвілля» висвітлює матеріальне становище інтелігенції, організацію домашнього господарства, позаробочого часу й відпочинку. Фінансове становище української інтелігенції, від якого залежало облаштування побуту й дозвілля, проаналізовано в *підрозділі 5.1. «Матеріальне становище»*. Фінансово-матеріальні умови життя інтелігенції були різними й залежали від освіти, фаху, посади, місця праці й проживання (у Львові отримували вищу платню, ніж на провінції), сімейних обставин, вміння бути ощадливими у введенні домашнього господарства, що покладалося насамперед на жінок. Найбільш забезпеченими були викладачі вищих навчальних закладів, чиновники високих рангів, адвокати, а найменше – народні вчителі. Творча праця теж оплачувалася погано. Матеріальне становище представників творчих професій залежало від гонорарів, які були спорадичними. Щоб покращити фінансовий стан, інтелігенти могли брати позики в родичів, друзів, кредиторів. Погані матеріальні умови й борги часто призводили до морального і фізичного знесилення, ставали причиною самогубства.

У *підрозділі 5.2. «Домашнє господарство»* описано житло, харчування й одяг інтелігенції, які поєднували західноєвропейські, польські й українські риси. Зважаючи на високу вартість винайму житла, придбання власної домівки інтелігенти вважали чи не єдиним способом «зажити спокійним життям». Мешкали інтелігенти у власних квартирах, приватних будинках, приміщеннях культурно-освітніх установ, винаймали тимчасові помешкання. Особливістю житла людей розумової праці була наявність кабінета і розмежування кімнат за функціональним призначенням. Харчування інтелігенції вирізнялося значно більшою, ніж у селян і робітників, різноманітністю раціону, сервіруванням столів, наявністю десертів, споживанням кави і чаю. В одязі інтелігенти намагалися дотримуватися модних європейських тенденцій. Неодмінними атрибутами були капелюхи, краватки, окуляри (або цвікер), подекуди тростинка, під вечірній стрій – рукавиці.

Підрозділ 5.3. «Відпочинок» висвітлює особливості організації інтелігенцією вільного часу. Місцями для відпочинку й урочистостей були родинні домівки й домівки друзів, колег, церква, культурно-просвітні організації й товариства. Дозвілля міської інтелігенції характеризувалося «сезонністю»: час «адвенту» (посту перед Різдом) і Великого посту – це періоди «нудних довгих вечорів», молитв і роздумів; далі наступав час балів, фестин, вечорниць; а найбажанішим часом було літо – з прогулянками, подорожами, виїздами за місто. Літні вакації інтелігенти теж використовували, щоб провідати батьків і родину. На дозвіллі інтелігенти ходили також у кав'ярні й театри. Наприклад, відвідання театру, крім подорожей, було великим захопленням адвоката Є. Олесницького. Театральні вечори були для інтелігенції своєрідним товариським обов'язком, свідченням її відповідного соціального й матеріального статусу. Театр був альтернативою балам і вечорницям під час постів. Ще одним видом відпочинку були подорожі (у західноєвропейські міста, Центральну і Східну Україну, Карпати), під час яких інтелігенти знаходили нових товаришів, розширювали коло спілкування, ознайомлювалися з набутками національної та іноземної культури.

ВИСНОВКИ

У висновках узагальнено результати дослідження, викладено основні положення, які виносяться на захист.

1. Українська інтелігенція Галичини другої половини XIX і початку XX ст. – це соціальна група, яка виконувала кваліфіковану розумову працю і заробляла нею на життя; їй були притаманні: а) певні морально-психологічні риси та власні переконання про високі завдання в суспільстві, що вирізняли її з-поміж осіб розумової праці; б) громадська і творча активність; в) приналежність до певного товариського середовища; г) відчуття єдності на основі спільних цінностей, світогляду, стилю життя, соціального статусу. В українському суспільстві, яке мало обмежений доступ до влади, інтелігенти виконували роль культурних і громадських лідерів, розбудовували інфраструктуру національного руху.

2. Спільними рисами, які характеризували формування української інтелігенції в Галичині в другій половині XIX і на початку XX ст., були: походження з родин греко-католицьких священиків або селян, виховання переважно в польськомовних середовищах, навчання в місцевих гімназіях, а далі у Львівському й Віденському університетах, участь під час навчання в учнівських і студентських гуртках і товариствах.

3. Повсякдення тогочасної української інтелігенції визначав широкий спектр досвідів, виборів, інтересів, уявлень про себе й оточення, подій, почуттів, життєвих стратегій. Для інтелігенції цей модернізаційний період дав сильний поштовх до вибору національної ідентичності, осмислення свого місця, ролей і функцій у суспільстві, відкрив можливості заявити про присутність у громадському просторі, утвердити соціальний статус, реалізувати амбіції, творчий і політичний потенціал.

4. На життєвий уклад української інтелігенції підавстрійської Галичини мали

вплив багатонаціональний характер краю, перевага поляків в адміністративному і політичному житті, українсько-польське суперництво. Реаліями щоденного життя була присутність поляків у всіх сферах життя: у школах, в адміністрації, сфері послуг. Якщо в приватному дискурсі описано світ мирного співіснування, то публічний дискурс, у зв'язку з проблемами національного розвитку й потребою здобути авторитет у суспільстві, диктував інтелігенції чітке національне самовизначення не тільки в громадській діяльності, а й професійній роботі та товариському житті, з дотриманням національних маркерів (як-от мова, віросповідання, традиційна культура) і визнання поляків як «чужих» і «ворогів».

5. Найбільше українських інтелігентів походили зі священицьких і селянських родин. Якщо дітям духовенства й інтелігенції, які від початку отримували певні освітні й матеріальні можливості, було легше торувати життєвий шлях, то діти селян були змушені долати соціальні стереотипи, матеріальні труднощі, засвоювати новий стиль життя. Переломним і болючим періодом для селянських дітей був час навчання, коли найбільше проявлялася їхня «інакшість». Водночас навчання в гімназіях і вищих школах змінювало світогляд селянських дітей, вони починали розуміти і приймати свій новий статус, усвідомлювати громадську відповідальність.

6. У досліджуваній період відбувалася професійна структуризація української інтелігенції. У Східній Галичині українська інтелігенція була невеликою групою – 6–7 тис. осіб, що становило 0,12 % від кількості населення краю. Вона мала загальну гуманітарну спрямованість. Соціальний статус «інтелігентних» професій визначала в той час не так їхня суспільна значущість, як заробітна плата й матеріальне становище. Професійна реалізація української інтелігенції відбувалася в умовах значної конкуренції з боку польської інтелігенції. Певною мірою українським інтелігентам довелося створити свій національний ринок праці.

7. Представлені в публіцистиці й приватному листуванні образи інтелігентів є досить спрощеними, сформованими винятково на основі національних критеріїв. Найпоширенішими з них були: «інтелігент-мученик» з приписаними рисами самопосягати й відданості народу (такий інтелігент, як правило, потерпав від матеріальних нестатків, нерозуміння сучасників, тиску влади); «інтелігент-недіяльний», який виконував тільки професійні обов'язки, не займався громадською роботою; «інтелігент-відступник», який співпрацював з «ворогами» (поляками, росіянами), завдаючи шкоди «народній справі». Від інтелігенції очікували відстоювання народних інтересів, національного лідерства, жертвності й самопосягати. Якщо критикували, то за брак єдності, безініціативність, бездіяльність, сервілізм, невдячність до народу «чийм хлібом годована», звинувачували в слабких національно-політичних позиціях галицьких українців.

8. Найважливішою світоглядною цінністю, на якій робили акцент українські інтелігенти, була ідея «служіння народу». Цю концепцію сформували самі ж представники інтелігенції як пояснення сенсу власного призначення й діяльності. Щоправда, вчинки інтелігентів не завжди співдіяли з національними інтересами. Позиціонування себе політично й громадсько активним інтелігентом означало виклик владі, ймовірність утисків у професійній сфері. На світогляд інтелігентів

впливали товариське оточення й приватні інтереси. Найважливішими викликами були: як поєднати «служебницькі» завдання з професійним життям, узгодити обов'язки національних лідерів і громадян держави (імперії), як забезпечити сім'ю від наслідків активної національно-політичної позиції. Більшість інтелігентів намагалися шукати компроміси.

9. Інтелігенція дотримувалася корпоративних цінностей. Корпоративність забезпечувала захист групових інтересів і водночас утримувала інтелігента в межах певного товариського середовища. Попри часті конфлікти, інтелігенти йшли на компроміси і примирення задля власного самозбереження. Налагоджена практика знайомств, товариських стосунків і «свояцтв» творила відчуття спільності інтелігенції.

10. Приватне життя інтелігенції включало практики повсякдення, зумовлені церковними традиціями, сімейними цінностями, громадською активністю, матеріальним достатком, станом здоров'я, мікрокліматом у сім'ї, рівнем освіти дружини, кількістю дітей. Власний дім і сім'я були важливими передумовами для професійної реалізації інтелігента й досягнення ним відносно високого соціального статусу.

11. Побутові речі, стиль поведінки, способи проведення вільного часу (у театрі, кав'ярні, подорожі) для інтелігентів набули статусного значення. Це було характерно не тільки для відносно заможних представників інтелігенції, а й для осіб, які не мали сталих доходів. Матеріальний достаток часто був тільки антуражем, бо його представлення перевищувало фінансові можливості людини. Тому позики і кредити були звичною частиною життя інтелігенції.

12. Це дисертаційне дослідження утримується від однозначних суджень, але все ж ставить під сумнів стереотип про інтелігенцію, яка «постійно і невтомно боролася за народне благо». Хоча й не заперечує, що значна частина інтелігентів позиціонувала себе саме так. Протягом XIX ст. інтелігенція пройшла еволюцію у світогляді: від ідеалістів та ідейників, які мислили романтичними категоріями, не знали як впоратися з покладеними на них завданнями, не мали реального бачення шляхів національного розвитку, до нового типу інтелігента – різнорідного практика, який, хоч теж часто губився в національному русі, але був більше пристосований до його вимог і викликів модерності.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в українських фахових і закордонних виданнях:

1. Ганусин О. Матеріально-побутове становище галицької творчої інтелігенції на зламі XIX–XX століть. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: історія. 2013. Вип. 1. Част. 1. С. 20–25.

2. Ганусин О. «Наука й забава велася колегіально при найбільшій порядку»: побут львівських гімназистів наприкінці XIX – на початку XX ст. *Lwów. Miasto – społeczeństwo – kultura. Studia z dziejów miasta / red. nauk. K. Karolczak, Ł. T. Sroka*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 2014. T. 9: Życie

codzienne miasta. S. 190–201.

3. Ганусин О. Володимир Барвінський: образ інтелігента через призму приватного життя. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: історія. Вип. 1. Част. 1. 2014. С. 104–111.

4. Ганусин О. Повсякденне життя української інтелігенції Галичини другої половини XIX – початку XX ст. у світлі джерел та історіографічних інтерпретацій. *Вісник Львівського університету*. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. Вип. 8. 2014. С. 220–230.

5. Hanusyn O. Konflikty zawodowe i osobiste wśród inteligencji ukraińskiej w Galicji na przełomie XIX i XX w. *Emocje w życiu mieszkańców miast na przestrzeni dziejów*. Zbiór studiów / red. A. Buczyło, J. Możdżeń, A. Mutrynowska. Toruń, 2014. S. 175–187.

6. Hanusyn O. «Inteligentna kobieta nasza czuła się jednocześnie Rusinką i mężczyzną»: wątki kobiece w kształtowaniu się ukraińskiej inteligencji w dziewiętnastowiecznej Galicji. *Kobieta w Galicji. Nowoczesność i tradycja* / red. J. Kamińska-Kwak, S. Kozak, D. Opaliński. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2016. S. 110–120.

7. Ганусин О. Формування української інтелігенції Галичини у другій половині XIX – на початку XX століття: соціальне походження та родинне виховання. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: історія. Вип. 2. Част. 1. 2017. С. 64–72.

Статті й тези, які додатково відображають результати дослідження:

1. Ганусин О. Український адвокат у Галичині на зламі XIX–XX століть: між ідеєю «служіння народу» та приватною сферою. *Адвокатура України: забуте і невідоме*. Серія «Нариси з історії адвокатури України» / ред. І. Василик. К.: КВЦ, 2014. Вип. 1. С. 75–110.

2. Ганусин О. Суспільно-культурна «місія» жінки у баченні галицьких чоловіків-інтелігентів зі зламу XIX–XX століть. *Гендер та філософія: гендерні студії у філософських науках* (22 листопада 2012 року). *Гендер та культурологія: тендерні дослідження феноменів культури* (21 лютого 2013 року): Збірник матеріалів круглих столів. Острог, 2013. С. 25–32.

3. Ганусин О. Становище українського адвоката у Галичині на зламі XIX ст.: фахові та життєві пріоритети. *Адвокатура України: історія та сучасність: матеріали Всеукраїнського круглого столу*. К.; Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. С. 74–78.

4. Ганусин О. Українська інтелігенція XIX ст. в історіографічних інтерпретаціях. *Українознавчий альманах*. Вип. 14. К., 2013. С. 71–73.

5. Ганусин О. Структура колективного образу української інтелігенції Галичини в другій половині XIX – на початку XX ст. *Історичні та культурологічні студії* / [відп. ред. М. Литвин]; НАН України, Інститут українознавства імені І. Крип'якевича. Львів, 2014–2015. Вип. 6–7. С. 331–343.

6. Ганусин О. Українські адвокати в контексті модернізації Галичини другої

половини XIX – початку століття. *Збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу «Адвокатура України: історія та сучасність»* (на пошану адвоката, президента Української Народної Республіки в екзилі Степана Порфировича Витвицького), 24 листопада 2015 р., м. Львів / уклад. І. Василик, І. Яковець. К.: КВІЦ, 2015. С. 40–42.

АНОТАЦІЯ

Ганусин О. Б. Повсякденне життя української інтелігенції Галичини в другій половині XIX – на початку XX століття. Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – Історія України. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2018.

У дисертації реконструйовано різноманіття повсякденних практик українських інтелігентів Східної Галичини в другій половині XIX – на початку XX ст. – у період модернізаційних державних, політичних, економічних, культурних, ідеологічних, національних змін. Розкрито особливості соціального походження, родинного виховання, гімназійних і студентських середовищ, професійної реалізації, матеріального становища, організації побуту й дозвілля; образ інтелігенції в громадській думці, її соціальний статус, уявлення інтелігентів про свої обов'язки та ролі; значення ідеї «служіння народу» в ієрархії світоглядних цінностей української інтелігенції; моделі сімейних і товариських відносин у ситуації національних і політичних конфліктів у галицькому просторі. Наголошується, що інтелігенти виконували важливі функції в українському суспільстві – неспівмірні до своєї чисельності, стали чинником національних і суспільних перетворень.

Ключові слова: українська інтелігенція, повсякденне життя, Східна Галичина, особові джерела, ієрархія світоглядних цінностей.

АННОТАЦИЯ

Ганусин Е. Б. Повседневная жизнь украинской интеллигенции Галичины во второй половине XIX – в начале XX века. Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 – История Украины. Львовский национальный университет имени Ивана Франко. Львов, 2018.

В диссертации реконструировано многообразие повседневных практик украинских интеллигентов Восточной Галичины во второй половине XIX – в начале XX вв. – в период модернизационных государственных, политических, экономических, культурных, идеологических, национальных изменений. Раскрыты особенности социального происхождения, семейного воспитания, гимназической и студенческой среды, профессиональной реализации, материального положения, организации быта и досуга; образ интеллигенции в

общественном сознании, ее социальный статус, представления интеллигентов о своих обязанностях и ролях; значение *идеи «служения народу»* в иерархии мировоззренческих ценностей украинской интеллигенции; модели семейных и товарищеских отношений в ситуации национальных и политических конфликтов в галицком пространстве. Отмечается, что интеллигенты выполняли важные функции в украинском обществе – несоизмеримые со своей численностью, стали фактором национальных и общественных изменений.

Ключевые слова: украинская интеллигенция, повседневная жизнь, Восточная Галичина, личные источники, иерархия мировоззренческих ценностей.

SUMMARY

Hanusyn O. B. The daily life of the Ukrainian intellectuals (*intelligentsia*) of Galicia (*Halychyna*) in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries. The manuscript.

The dissertation for the degree of candidate of historical sciences, speciality 07.00.01 – History of Ukraine. Ivan Franko National University of Lviv. Lviv, 2018.

The dissertation contains reconstruction of the diversity of everyday practices of the Ukrainian intellectuals of Eastern Galicia in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries, which were the period of state, political, economic, cultural, ideological, national changes, aimed to modernize these spheres of life. Features of social origin, family upbringing, gymnasium and student environments, professional fulfillment, financial position, arranging the aspects of everyday life and leisure; the image of the intellectuals in public opinion, its social status, the intellectuals' vision of their duties and roles; the meaning of *the idea of «serving the people»* in the hierarchy of the world-view values of the Ukrainian intellectuals; models of familial and friendly relationship in the situation of national and political conflicts in the environment of Galicia were disclosed. It is noted that intellectuals performed important functions as part of Ukrainian society, which were disproportionate to their number, though they became the factor of national and social transformations.

The everyday life of the Ukrainian intellectuals was reconstructed on the basis of private correspondence, memoirs, diaries, press, fiction, which are stored in libraries and archives of Lviv, Ivano-Frankivsk and Warsaw. Such a combination made it possible to show the everyday experience of intellectuals from different perspectives, i.e. public and private, individual and collective. Special attention within the frameworks of the study is focused on personal sources. The dissertation uses the instruments of such directions of historical science as the history of everyday life, local and social history. Methodological approaches from different spheres of knowledge were applied in this work, such as social and cultural anthropology, sociology, ethnology and psychology. The system and structural approach to the study of sources, the biographical method, the methods of historical and gender analysis and synthesis, generalization, descriptive method, and method of historical comparative studies were applied, which gave an opportunity to analyze the issue in a comprehensive and multidimensional way. Micro-historical approaches were applied to highlight the basic structures of everyday life of the intellectuals, to emphasize the individual experiences

of the creation of everyday reality. The combination of problematic (non-typical) and conventional (traditional) sections of constructing everyday life, individual and collective experience, gave an opportunity to show the most complete picture of everyday life of the intellectuals.

The representatives of Ukrainian intellectuals of Galicia of the second half of the nineteenth and early twentieth centuries had a number of common features: they originated from families of Greek-Catholic priests or peasants, were brought up in the Polish-speaking environments, studied in gymnasiums of large provincial cities of Galicia, as well as in Lviv and Vienna universities (at the departments of theology, philosophy and law), while studying, they were members of pupils' and students' societies; they were forced to work in conditions of Ukrainian-Polish rivalry. However, there were no common day-to-day practices and ways of self-fulfillment within the environment of the intellectuals. The public saw the life and activities of the intellectuals in the national dimension. The actions and philosophy of life of the intellectuals didn't always coincide with the national interests. The intellectuals often made choices in favor of their professional and family interests.

Key words: Ukrainian intellectuals, everyday life, Eastern Galicia, privat sources, hierarchy of the world-view values.

Підписано до друку 02.10.2018. Формат 60×84 1/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 0,9. Зам. № 10/05.

Видавництво ТЗОВ «Простір-М»
Свідоцтво ДК № 5068 від 22.03.2016 р.
79000, м. Львів, вул. Чайковського, 8
Тел.: (032) 261-09-05, e-mail: prostir@litech.net

